

Poznání II

Ladislav Hejdánek

- ◆ bytový seminář, česky, vznik: 18. 6. 1984
- ◆ private seminar, Czech, origin: 18. 6. 1984

Poznání II [1984]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1984-06-18 Poznání II (1) [LVH26VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Takže příště nebudem opakovat, ani bych asi nikoho nenašel, a příští podzim teda začneme zase s pečlivým opakováním.

Tak jak poznamenáno, tak jsem tam upozornil, že tou myšlenkovou aktivitou nesmíme vyjmout pojmové myšlení, že tedy existuje taky *předpojmové* a *mimopojmové* myšlení. Ale to je jenom taková poznámka, jinak se vracíme zase k tomu pojmovému myšlení.

Tedy pokud jde o pojmové myšlení, tak je důležité tomu rozumět dějinně. To jest, je to pojmové myšlení, které jako první v dějinách myšlení umožňuje kontrolu myšlenkových postupů samotných, a to v odloučení od toho, co je tím myšleno, co je myšleno. To znamená, tady si uvědomujeme a navíc jsme schopni kontrolovat tu *distanci* mezi myšlením myslícím a myšlením ve smyslu toho, co je myšleno. Odstup od skutečnosti. To jsme schopni si uvědomit. Svůj odstup od skutečnosti. Až když myslíme, tak myslíme na věci. Ale jakmile jsme schopni té *reflexe*, to jest odstupu, která umožňuje *reflexi*, tak si už uvědomujeme, že to myšlení, kterým myslíme ty věci kolem, je něco rozdílného než ty věci. Což v tom *předpojmovém* myšlení nebylo možné. Tam když jsme něco mysleli, tak jsme byli u toho. To dodnes *fenomenologové* zdůrazňují, jako že když se na něco soustředím, něco myslím, něco *intenduji*, tak že vlastně ta věc vyvstává a je mi přítomna.

Tak pojmové myšlení právě tam zavádí uvědomění *distance*. Tak především *distance* od reálné skutečnosti, ale zadruhé také *distance* od nebo odstup od vlastní aktivity praktické, ale také od vlastní aktivity myšlenkové. Člověk se myšlenkově může s *distancí* podívat a přistupovat a kontrolovat svou myšlenkovou aktivitu. Myšlenkově je schopen kontrolovat svou myšlenkovou aktivitu. Čili ten odstup, to je cosi *fenomenálně epochálně* významného.

A významné to je proto, že díky tomuto odstupu je možno kontrolovat přístup. Zatímco původně přístup byl něčím, co si člověk vůbec ve svém vědomí neuvědomoval, nýbrž rovnou byl přítomen svým vědomím u těch věcí, tak nyní je schopen k těm věcem přistupovat tak, že to přistupování jak praktické, tak i myšlenkové má pod svou myšlenkovou kontrolou.

To je novinka pojmového myšlení. Předtím nic takového nebylo možné, nebo snad v nějakých náznacích a rozbězích, ale hned to skončilo, protože nebylo možno to uchopit nějak, upevnit, udělat z toho pevné struktury. Teprve pojmové myšlení dovoluje tyhle pojmové struktury tam zavést a uvědomovat si na jedné straně odstup, a tím si uvědomovat a dovolovat kontrolu přístupu. A to jak přístupu praktického, tak přístupu myšlenkového.

Tedy *reflexe*, jak jsme o ní předtím hovořili, ta první, druhá, třetí, ta je možná a může se rozvinout pouze tam, kde je dosaženo takového odstupu, který umožňuje přístup odjinud, z jiné roviny. Tím si upřesňujeme, co to je vlastně *reflexe* – to je k té diskuzi minule. *Reflexe*, která spočívá jenom v tom, že se v myšlence vztáhneme k jiné myšlence, to ještě není *reflexe* v pravém slova smyslu. *Reflexe* je teprve možná a může se rozvinout tam, kde se dosáhne takového odstupu, který dovoluje přístup odjinud, z jiné roviny. Není to jenom taková hra mezi myšlenkami na stejné rovině. Toho odstupu je nutno dosáhnout tak, aby byla nalezena nová rovina, z níž ten nový přístup je možný. Teprve to je *reflexe*.

Proto je taky tak obtížné tu novou rovinu nějak upevnit, a není to jen tak jednoduché, že každá myšlenka, kterou podrobím zkoumání nebo o ní začnu hovořit jenom třeba nějak a uvažovat, že už to by byla nová rovina.

Tedy z toho důvodu dějinným předpokladem rozvinuté myšlenkové *reflexe*, jak je nám dnes důvěrně blízká a jak ji provádíme, i když si to neuvědomujeme, protože jsme veskrze tím reflektivním myšlením prosáklí. A jestliže jsme prosáklí, nemusí to ještě znamenat, že je nám důvěrně blízká, ale přinejmenším se důvěrně blízkou může stát, když na to zaostříme pozornost, když o tom začneme uvažovat. Tak tedy dějinným předpokladem takovéto rozvinuté myšlenkové *reflexe* je právě pojmové myšlení, které našlo onu jinou rovinu ve sféře *intencionálních předmětů*. To je ta jiná rovina.

Čili nestačí, aby se jedna myšlenka začala zabývat jinou myšlenkou, vzpomínala na ni a třeba ji upravovala, hrála si s ní a tak dále. To není ještě... tam je potřeba upevnit tu novou rovinu, jakousi novou sféru, do níž je možno odstoupit a pak se zase z toho odstupu přístupem vrátit. A to dovoluje ta sféra *intencionálních předmětů*. Teprve pojmové myšlení umožňuje postupovat při zkoumání nějaké skutečnosti opravdu *metodicky, systematicky*. To velmi zkratkovitě, ale o tom jsme mluvili, že systematickost je možná díky té pojmové výstavbě a díky té zvláštní struktuře *intencionálních předmětů*, tedy *metodicky, systematicky* a také, i když ne zcela naprosto vyčerpávajícím způsobem, tedy co nejvíce vyčerpávajícím způsobem, je možno cílevědomě se pokoušet vyčerpat téma, vyčerpat problém, otázku a podobně.

No a tohleto patří k povaze pojmového myšlení, a tedy k povaze filosofie, která vzniká teprve tam, kde je dosaženo tohoto, kde se uplatňuje toto pojmové myšlení. A proto, to je poznámka na okraj, je třeba odmítnout jako fundamentální a zároveň fatální nepřesnost a nekorektnost, mluví-li někdo například o *geometrii* starých Egyptanů anebo o filosofii starých Číňanů nebo Indů, filosofii véd a tak dále. To je základní nepřesnost a nekorektnost, to není pojmové myšlení. To se může pojmovým myšlením stát, když to někdo se pokusí uchopit tou evropskou metodou myšlenkovou a interpretovat to, ovšem tím se dopouští hrubé misinterpretace. Fakticky to tak není. Vyládat *Konfucia* jako jednoho z filosofů je nonsens, protože tam nenajdeme pojmové myšlení. Tam jsou náběhy, ale není to pojmové myšlení. Podobně u Egyptanů, samozřejmě tam byla spousta znalostí praktických, geometrických, tam dovedli po zátopách vyměřit všechny pozemky, každému co komu patří přesně a tak dále, ale to nebyla *geometrie*. Poněvadž tomu chyběla ta výstavba pojmová a to metodické pojmové myšlení a tak dále, založené v teorii.

Tak to jenom poznámka na okraj, jestliže se do dějin filosofie na začátku předsouvá – teď se stalo takovou módou předsouvat staré Číňany a Indii a já nevím co všechno. Po mém soudu je to [nesrozumitelné]. To je samozřejmě možné ukázat to podobně, jako je možno ukázat třeba na jakousi zajímavost toho homérského myšlení anebo na některé pozoruhodné motivy *Gilgameše*, *Eposu o Gilgamešovi* a tak dále, no ale není to filosofie.

Tak to bylo na okraj. Pro pojmové myšlení je charakteristické a stává se stále důležitějším předpovídání určitých dosud nepozorovaných a přehlížených jevů, anebo dokonce jevů, k nimž ještě nedošlo. Samozřejmě předvídaní, jakési předvídaní vždycky bylo velmi atraktivní pro lidi a vždycky byli nějakí lidé, ať už mágové a věštcí a haruspikové a já nevím co všechno, kteří se pokoušeli předvídat budoucnost. Ale tady jde o něco *toto genere* odlišného. Tady se odhaduje to, co má přijít, nikoliv jakýmsi nořením do budoucnosti, nýbrž jakousi výstavbou pojmovou, výstavbou myšlenkovou, která s naprostou jistotou a zejména s přesností – význam matematiky, který stále v tomhleto předvídaní vzrůstá – s matematickou přesností dovede předvídat některé jevy. A protože je dovede tak přesně předvídat, tak může zároveň zjišťovat, že oproti předpovědi přesné pozorování zjišťuje odchylku. A to se stává znovu motivem pro promyšlení celé záležitosti a opravení toho modelu myšlenkového anebo *hypostaze* nějaké další veličiny, další skutečnosti, dalšího faktoru, na který bylo původně zapomenuto. A to tak, aby, jestliže ten nový faktor tam je dokalkulován, aby se dosáhlo větší přesnosti toho výpočtu, respektive větší přesnosti toho, že ten výpočet padne jak ulitý na tu skutečnost, která pak nastala.

Tahleta okolnost, že pojmové myšlení dovoluje tak přesný popis zaprvé, jinými slovy tak přesný model určitých událostí, který pak díky té přesnosti zase dovoluje srovnat situaci v modelu se situací mimomodelovou, se situací skutečnou, a v těch *diskrepancích* najít motivy k jakési opravě, revizi toho původního modelu tak, aby vyhovoval lépe, to je cosi naprosto specifického pro pojmové myšlení. Žádné jiné myšlení takhle, žádný prorok takhle neuvažoval. Žádný mág, žádný věstec. Tam šlo o něco jiného, úplně jinak. Tady prostě ta myšlenková povaha té věci je úplně odlišná.

No a ty příklady jsou celkem známé, jenom připomínám třeba, jak když konečně se podařilo modelovat sluneční systém podle dosavadních známých skutečností, tak najednou se ukázalo, že tam dochází k jakýmsi *diskrepancím*, které bylo možno ovšem vysvětlit tím, že jsme tam *hypostazovali* jakési další

těleso, o němž zatím nebylo nic známo, novou planetu, která způsobila ty odchylky. A když se to propočítalo, tak se předvídala nejprve planeta Neptun a později planeta Pluto takovým způsobem, že potom bylo možno při lepším vybavení zaměřit dalekohled přímo na místo, kde se dokonce očekávala ta planeta, že se ukáže. To je taková slavná jedna stránka z historie astronomie, že se něco takového podařilo. Nebo něco jiného, tam to nebylo tak přesvědčivé, tohle skutečně byla čistě matematická záležitost. Ne tak docela matematická, ale naproti tomu snad o to přesvědčivější byla třeba teorie, ten myšlenkový model vztahů mezi atomy různých atomových čísel, mezi prvky různých atomových čísel, takzvaná Mendělejevova tabulka. Byli předchůdci taky, ale Mendělejevovi se podařilo tu tabulku sestavit takovým způsobem, že na první pohled tam byla prázdná místa, neobsazená, bylo vidět, že tam něco chybí a bylo možno usuzovat, že tedy existují nějaké prvky, které sice zatím neznáme, ale které patří na ta prázdná místa. A Mendělejevovi se v několika případech podařilo dokonce s velkou přibližností stanovit některé vlastnosti těch dosud neznámých prvků jenom na základě toho, že tam na tom prázdném místě bylo potřeba předpokládat jakýsi prvek. A když známe ty ostatní vlastnosti těch prvků, tak bylo možno usuzovat na to, jaké asi vlastnosti bude mít ten prvek, který dosud objeven nebyl. A skutečně pak se postupně celá řada prvků našla, které bylo možno dosadit na ta prázdná místa a odhad těch jejich vlastností se ukázal velice se přiblížil skutečnosti.

Tak takových případů bylo možno uvést celou řadu, ale je to strašně důležité právě proto, že něco takového v žádné jiné tradici myšlenkové neexistovalo. To prostě nebylo možné. Tam bylo možno odhadovat třeba vítězství jedné strany v nějaké válce nebo v boji a to různým způsobem v závislosti na tom, kolik mám informací o tom a tak dále. To je něco úplně jiného než tohle.

A další věc, tohle je tedy vlastně otázka, která se nebo to byla ta stránka věci, která se týká pouze té výstavby těch myšlenkových modelů, těch myšlenkových konstrukcí. Ale tohleto nové myšlení díky tomu, že ten odstup dovoľoval kontrolu nejenom vlastních myšlenkových aktivit, ale dokonce nemyšlenkových aktivit, praktických aktivit.

Jiný hlas: To ukazuje ten váš odstup té matematiky tak jako až poslední století nebo ještě teda pár století předtím.

Hejdánek: No tak pár století předtím samozřejmě, tak to jsem jmenoval toho Newtona.

Jiný hlas: I v Řecku už bylo počítání.

Hejdánek: Něco platí i pro to Řecko, Eukleidés nepochybně zjistil určité věci, které nebyly známy jinde.

Jiný hlas: Dokázali třeba předvídat, že bude zatmění Slunce?

Hejdánek: To dokázali v Egyptě taky a to díky tomu, že to dlouho pozorovali a zjistili, že ty intervaly jsou stejné, no tak na základě těch minulých intervalů tak odhadli, že k tomu dojde zase za tu dobu. To je, když se to dlouho pozoruje a skutečně je to jev, který se opakuje, tak to lze. Jenomže něco úplně jiného je, když třeba Sókratés demonstruje tedy to odvození Thalétovy nebo Pythagorovy věty.

Jiný hlas: Některé z těchto dvou vět, já si teď nemůžu to zpřesnit.

Hejdánek: Je to Pythagorova věta, ty čtverce.

Jiný hlas: Já si nejsem teď jistý, jestli je to ono.

Hejdánek: Tak řekněme ty Pythagorovy věty, na tom nezáleží, kdyby to nebyla tahle myšlenka, a demonstruje to jako argument pro to, že veškeré poznání je pouze vzpomínání a rozpomínání, demonstruje to tím, že povolá inteligentního, ale nevzdělaného otroka a vhodnými otázkami z něj dostane tedy odvození té věty. Na celé věci nejpozoruhodnější je, že tím je vlastně doloženo, že k odvození té Pythagorovy věty se dospěje nikoli na základě *empirie*, nýbrž na základě myšlení, to jest na základě myšlenkové konstrukce. *Empiricky* bylo známo Egyptanům taky, jak se zaručíme pravý úhel a věděli, že toho pravého úhlu se dosáhne, když se použije tří provazů o délkách v poměru 3:4:5. Ale tohle věděli, ale proč tomu tak je? A jak to souvisí s těmi čtverci nad stranami, to tam nebylo přítomno, poněvadž s tím se nepracovalo. To dovoľuje teprve ten pojmový aparát a příslušná konstrukce v oblasti *intencionálních předmětů*.

Jo a teď jsme tedy nejenom u toho, co dovoľuje ta oblast *intencionálních předmětů* a co dovoľuje to

pojmové myšlení, ta struktura pojmového myšlení, ale ten odstup dovoluje, říkali jsme ty různé typy odstupů, jeden z nich je takový, že dovoluje myšlenkovou kontrolu toho, co děláme. Tedy my můžeme, a to je teda případ toho Newtona třeba, který zjistí, že v pohybech planet jsou jakési odchylky proti tomu, jak on to vypočítal a diví se, jak je to možné a teď prostě přijde nápad, Newton na tu odchylku nepřišel, tomu to ještě klapalo, poněvadž to nebylo dost přesné. Ale pozdější pozorování se ukázalo jisté nepřesnosti. No a bylo to vyřešeno tím, že se *hypostazoval* nebo hypoteticky předpokládal nějaký další člen sluneční soustavy, další těleso. No a teď bylo možno lidskou praxí rozvrhnout tak, že se postavil dalekohled vhodně velký, aby to těleso, které zřejmě bylo malé a nebylo dobře vidět, aby se přece jen dalo rozeznat a zaměřil se na určité místo, se přímo hledalo, že na tom místě někde takového a našlo se. Čili je vidět, že to není otázka jenom té souvislosti v oblasti *intencionálních předmětů* a souvislosti v oblasti pojmové, ale ještě všechno se to dává do souvislosti s tou skutečností, s tou reálnou skutečností takzvanou. Což dovoluje zároveň v některých případech rozšiřovat vědomosti tím, že se kladou otázky, na něž se hledá vhodným uspořádáním věcí odpověď, kterou si nedáváme my ani na základě logické úvahy, ani na základě zkoumání vztahů *intencionálních předmětů*, nýbrž na něž se očekává otázka, kterou nám dává ta skutečnost sama.

Tomuto typu tázání, na které skutečnost odpovídá sama nám, se říká experiment obvykle nebo většinou se to dělá formou experimentu. Je to důležitá věc, protože tady se překračuje ta hranice nebo ta propast mezi sférou *intencionálních předmětů* a sférou reálných věcí. Experiment je připraven tak, že jeho výsledek lze interpretovat, hodnotit jako odpověď na otázku.

Samozřejmě je to možné jen za určitých předpokladů a jedním z těch předpokladů, jedním z velmi významných předpokladů je, že ten experiment je uspořádán smysluplně. Jinými slovy, že ta otázka, kterou klademe, má smysl. Když nemá smysl nebo není dost smysluplně formulována už teoreticky a zejména potom v tom provedení toho experimentu, tak můžeme dostat odpověď, která rovněž není dostatečně smysluplná a může nás překvapit, jak je nesmyslná.

Já teď si nevzpomínám na nic chytřejšího, než jestli jste četli Jeansovy *Nové základy přírodovědy*, vyšlo někdy v třicátých letech česky, tak tam uvádí jeden příklad *ad hominem*, vymyšlený trochu spíš pedagogicky demonstrativně, než aby snesl přísnou kontrolu, ale zopakuj ho. Říká, že se může stát předmětem naší otázky, jak daleko je duha, která se klene v oblacích a ten oblouk jde až k zemi na obou stranách. Jak daleko je od nás?

Předpokládejme, že všechny přístroje jsou na to zařízeny a pozorování připraveno a duha se objeví. Zjistí se vzdálenost a k největšímu překvapení se zjistí, že ta duha je šíleně vzdálená, že je mimo naši atmosféru, že je vzdálená na mnoho desítek a set průměrů zeměkoule a že když se to změří pak úplně přesně nebo přibližně co možná nejpresněji, tak se zjistí, že paprsek, který musí tu dráhu proletět, letí osm minut. To je právě, když se to ale vezme vědecky, tak se zjistí tohle, což je úplně nesmyslný výsledek. A samozřejmě nutně se každý musí nad tím potřást a říct: vždyť je to blbost. Jenomže co jsme měřili? My jsme neměřili tu duhu, my jsme pracovali při tom experimentu nebo při tom měření s paprsky přicházejícími z té duhy. Jenomže ty paprsky v té duze nemají svůj začátek, tam duha nevyzařuje ty paprsky, nýbrž tam se pouze lámou. A když jdeme dál, tak nakonec zjistíme, že ta duha je vzdálená jako Slunce, poněvadž tam ty paprsky začínají. Naše otázka byla nesmyslně formulována a dostali jsme nesmyslnou odpověď.

Jenomže to je právě to, když měříme, jak je vzdálená duha, tak jsme tohle do toho nedali. My jsme měli zjišťovat, jak je vzdálená ta kapka nebo jak jsou vzdálené ty kapky, v nichž se to sluneční světlo láme. A pak, když se otázkou takhle, tak pak samozřejmě okamžitě je to všechno jinak, musíme měřit něco jiného než ty paprsky, poněvadž to jsou paprsky sluneční, nikoliv paprsky přicházející z té duhy, tam se to jenom zlomilo. A musíme si najít nějaký jiný způsob, jak měřit skutečně ty kapky, kde jsou, a ne odkud přicházejí ty paprsky.

Tak jak říkám, je to příklad vymyšlený *ad hominem*, neberu za něj odpovědnost, nevím, jak by se to dalo nějak přesně experimentálně ještě zreprodukovat celá záležitost, ale je to to, co mě teď napadá. Jak tam

dokazuje ten Jeans, když je špatně formulovaná otázka, tak pochopitelně i ta odpověď dopadne nesmyslně. My musíme pak reinterpretovat otázku, příslušně reinterpretovat odpověď a pak možná dostaneme slušný a smysluplný výsledek. Tedy je tady otázka, která byla samozřejmě v knížkách probrána, jaké jsou předpoklady toho, aby otázka byla smysluplně položena. To je jeden z příkladů. A teď ještě dochází taky k tomu, že někdy je možno experiment uspořádat tak, že neodpovídá na jednu otázku, nýbrž rozhoduje mezi dvěma řešeními, mezi dvěma interpretacemi. A pokud je to experiment, který skutečně může odpovědět, zda jedna nebo druhá teorie nebo hypotéza je pravdivá. Je-li ten experiment připraven tak, že opravdu může potvrdit jednu a vyvrátit druhou, tak se mu říká *crucial*, křížový experiment, *experimentum crucis*.

Tak příkladem je ten slavný pokus Michelsona a Morleyho, který vlastně předcházela Einsteinově speciální teorii relativity, kdy se ještě předpokládalo, to už jsme o tom taky mluvili, že existuje světový éter. Vědělo se, jaké má vlastnosti, jenom pořád nebyla možnost ho nikde najít. Usuzovalo se z toho, že světlo se chová jako vlnění, tak se usuzovalo, že tady musí být nějaký podklad toho vlnění. Jako všechna ostatní vlnění, prostě víme, že to je něco, co se vlní, buď se vlní hladina na rybníce, nebo se vlní vzduch, to jsou zvuky, nebo se vlní ocelová struna na nějakém nástroji, nebo se vlní třeba most a tak dále, nějaká destička.

Vždycky je něco, co se vlní, poněvadž vlna sama nemůže sama o sobě obstát. No a z toho důvodu, když se to světlo vlní, teď podle materiálu, čím tvrdší materiál, tím ty vlny jsou kratší, tak se předpokládalo, že světelný éter nebo světový éter je tvrdší než nejtvrdší ocel, poněvadž ani v oceli tak krátkých vln nemůžeme dosáhnout a tak dále. Prostě se uvažovalo, jaké má vlastnosti světový éter. A byla postavena otázka, zda je tento světový éter strhován hmotou, normální hmotou, jakou známe, anebo není. Ten éter byl tak nesmírně pevný, že vznikla otázka, když se v tom éteru pohybuje nějaké velké těleso, jestli je možné, aby bez jakéhokoli tření to těleso tím tvrdým éterem pronikalo. Tak se uspořádal speciální experiment, který měl prokázat, zda se světlo... a to proč, jestli je strhován. No, když je strhován, tak to světlo se musí chovat podobně jako zvuk z přijíždějící lokomotivy, která jede kolem nás a zase přejede a vzdaluje se od nás. Tedy výška toho tónu, o níž je přesvědčen strojvedoucí, že je stále stejně vysoká, stejná, tak nám pozorovatelům zvenčí se jeví tak, že když se přibližuje, tak ten zvuk je vyšší, a když přejede kolem nás, tak najednou sklouzne dolů a je nižší.

Podobným způsobem by se muselo chovat světlo, jestliže je ten éter na tom pohybu nezávislý. A naopak, pokud by byl závislý, pokud by byl strhován, tak by se to všechno dělo, jako kdyby pohybu nebylo. Šlo o to, když se Země pohybuje určitou rychlostí poměrně velkou, nejenom kolem Slunce, ale se Sluncem v galaxii a ještě s galaxií bůhvíjak rychle, čili rychlost značná, tak že by se to muselo nějak poznat, když se srovná, jak se chová světlo, které se šíří po směru pohybu té Země a které se šíří napříč.

Čili byl vymyšlený pokus, opět nesmyslný, protože předpokládal, že existuje něco neexistujícího, totiž světový éter. Jenomže výsledek byl tak překvapivý, že to nejenom smetlo ten experiment sám, že to nejenom smetlo interpretaci, na které byl ten experiment postaven, ale že to smetlo vlastně celou dosavadní fyziku takřka a vyžádalo si to konstrukci úplně nového systému nebo úplně nové stavby intencionálních předmětů, jimiž se modelovaly fyzikální děje.

Ukazuje se tedy, že když dochází k rozporům, buď v detailu, u toho Newtona, tam došlo jenom k nepatrným rozporům mezi naměřenými hodnotami a předvídanými, vypočtenými hodnotami. Ale u toho pokusu Michelson-Morleyho tam neobstálo nic. Tam vlastně se celá dosavadní fyzika složila jako domeček z karet.

Ukazuje se tedy, že nejenom jsme schopni odstupu a kontroly svých myšlenkových a praktických aktivit a že nejenom jsme schopni projektovat jiné myšlenkové a praktické aktivity, ale že dokonce jsme schopni takové už provedené, realizované projekty myšlenkových a praktických aktivit reinterpretovat způsobem, který nás donutí nebo kterým, přesně řečeno, dobrovolně opouštíme všechna svá dosavadní teoretická stanoviska a budujeme úplně jiná. Překonání těch rozporů nebo nesmyslností si vyžádalo novou teorii. To znamená celý nový model skutečnosti.

Tohle je ten bod, kde jsem chtěl navázat v tom posledním večeru, který teď už nám nevyjde, totiž jaká je ta vazba mezi empirií a teorií. Teorie vždycky znamená vybudování toho myšlenkového modelu, to znamená určitého modelu ve sféře intencionálních předmětů. A empirie, to je jakási instance, která je možná jenom díky tomu, že máme tu teorii a tu *empirii* interpretujeme ve smyslu té *teorie*. Ta *empirie* prostě nemůže sama o sobě obstát, není ničím samostatným. Ta *empirie* je rozvrhována a reflektována na základě té *teorie*, se kterou přichází. A přesto tato *empirie*, byť takto obrovsky závislá na myšlenkových předpokladech, může najednou ukázat určité odchylky, které nás donutí celou tu myšlenkovou výbavu vyměnit. O tom jsem tedy chtěl mluvit, ale stačí to jako program takhle vyslovit. No a protože máme končit dneska, tak zahrnu do toho ještě něco dalšího, což nás přivede zase k tematice, která už je poněkud běžná, ale teď to ukáže ty souvislosti. V té *revizi* těch dosavadních názorů, dosavadních *teorií*, dosavadních myšlenkových přístupů se můžeme dostat různě daleko, různě hluboko. Tak především se ukáže, že je možná

--- (1984-06-18 Poznání II (1) [LVH26VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: V té jedné z těch nejobecnějších nebo snad lépe takových nejprůkaznějších, nejsamozřejmějších, ještě maximálně nám důvěrně známých myšlenkových konstrukcí, o nichž jsme předpokládali nebo o nichž se dlouho předpokládalo věky, pověky se mohlo předpokládat, že nemají alternativ. To když mluví Kant o těch různých *a priori*, tak to se právě dotýká téhle problematiky, že existují jakési základní struktury toho světa intencionálních předmětů, které nemají alternativ, které jsou dány předem. Kdokoliv začne o nich myslet, tak vždycky k nim dojde.

Takovým argumentem by bylo: Eukleidés kdysi dávno napsal tu svou fantastickou teorii geometrickou a Pascal, když byl malý, tak mu jednou našli, jak se hrabe v nějakých geometrických studiích, možná v tom Eukleidovi samotném, a tak mu to vzali a zakázali mu do knihovny chodit a uklidit to a tak dál. Ten tam jenom zachytil něco málo z toho a začalo ho to zajímat a potom ve volných chvílích, poněvadž nesměl tu knihu mít a prostudovat, tak si vymyslel celou eukleidovskou geometrii sám. To přečtete v té *biografii*, kterou napsala jeho sestra. Prostě Pascal vynalezl znovu eukleidovskou geometrii už jako malý, asi dvanáctiletý kluk, s pozoruhodnou věrností.

No to samozřejmě taková věc, když se stane, tak to je obrovský argument pro ty, kteří jsou přesvědčeni, že ta geometrie prostě platí pro každého ducha ve vesmíru a tím spíš pro každého člověka. A že tedy při dostatečné inteligenci vždy znovu zakázat ji, spálit Eukleidovy knihy a tak dále nic nepomůže, vždycky znovu to bude vynalezeno. Protože nic jiného není možné. To je přirozená geometrie.

No a teď se najednou může ukázat v takových souvislostech tam, kde se nezůstane jenom v té oblasti těch intencionálních předmětů, nýbrž konfrontuje se to s *empirií*, konfrontuje se to s pozorováním, měřením a tak dál, tak se může dojít k tomu, že naopak tyhle ty velmi základní a takřka absolutně normativní teorie mají alternativy. Že vedle eukleidovské geometrie je celá halda možných geometrií neeukleidovských. Nebo že vedle tradiční algebry jsou možné nové algebry, jiné algebry.

Tak to je především ten obrovský skok, k němuž se potom, co se to pojmové myšlení samozřejmě nejdříve musí nějakým náležitým způsobem rozvinout. To není hned na začátku. To se musí rozvinout, aby ta reflexe mohla zabrat pořádně a zejména aby bylo možno s čím konfrontovat. Ale pak se najednou ukáže, že prostor v těch větších rozměrech, ve větších vzdálenostech, než jsou nám běžné tady na povrchu jedné planety, že ten prostor se chová takovým způsobem, že tam nejkratší spojnice dvou bodů není přímka a tak dál.

No a teď můžeme jít ještě o jeden stupínek dál. Tady pořád ještě nebylo zpochybněno to myšlení samo. Tady byly zpochybnovány jednotlivé teorie, jednotlivé systémy myšlenkové nebo systémy stavby těch intencionálních předmětů, konstrukcí. Ale, zas velmi abstraktně, dalo by se to dokumentovat zase historicky, nejnověji dochází myšlení nebo aspoň někteří významní filosofové, myslitelé docházejí k tomu, že samo to myšlení, které pracuje s pojmy, to pojmové myšlení tak, jak ho známe v té tradici, to jest to pojmové myšlení, které pomocí pojmů konstruuje intencionální předměty a z těch intencionálních předmětů vytváří veliké stavby, že samo toto myšlení má alternativu, nebo že musí mít alternativu,

protože na některých problémech, na některých tématech selhává.

Protože se přesvědčili myslitelé a vědci, že i to, o čem se předpokládalo nebo o čem se mělo za to, že je neotřesitelné a že je jedině možné, jako třeba ta eukleidovská geometrie, tam dlouho patřilo k obecnému mínění, že skutečně nemá alternativy, tak po těchto zkušenostech se stále víc a víc filosofové domnívali, že také to pojmové myšlení, i když mu říkali jinak, ta otázka byla formulována v celé řadě kroků a vždycky poněkud jinak. Tam nejdřív se nemyslelo na pojmové myšlení, na tu nejzákladnější strukturu toho myšlení, které pomocí pojmů se koncentruje na ty intencionální předměty, které jsou vyzvednuty mimo čas a prostor. To všechno přišlo až později.

Ale ten základní pocit, že ta celá dosavadní tradice filosofická je nějak sáhnutá, že přes všechnu tu rozmanitost a různorodost těch filosofů a filosofii je něco jim společné a že toto něco, co jim je společné, je potřeba změnit. Povědomí, že celá epocha filosofická od samého začátku v starém Řecku až do toho myslitele, který je u konce a že je potřeba zahájit nějaké jiné myšlení. A teď zkoušeli jiné a vždy znovu se ukázalo, že ještě vlastně patří k tomu starému, ale už vlastně ohlašovali cosi jiného.

Tedy tahle zkušenost hodně přispěla k té jakési tuše, k té vlně jakési, snad bychom mohli říci i k jakémusi *předsudku* ve smyslu, že to nebyl úsudek z něčeho, nýbrž jako [nesrozumitelné] nápad, který předcházел úsudku, proto *předsoudem*, *předsudek*. Ještě před soudem jakési tušení, jakási *intuice* vedla ty filosofy k tomu, aby prohlásili: „Teď je konec se vším tím dosavadním myšlením a musíme myslet znovu, jinak.“ A zkoušeli to a ukázalo se, že se jim to nepovedlo a že mohli být právem dalšími zahrnuti ještě k té staré epoše, která končí. A teď, co to udělali, tak ti řekli: „Ale teď začínáme znovu.“ A tohle se stalo od minulého století nebo předminulého století vlastně už mockrát a pořád ještě to vypadá, že jsme ještě v té staré epoše. Ale už jí rozumíme mnohem líp.

No, takže se stalo takto historicky, a nebýt toho, tak ani si nemůžeme říkat to, co si říkáme tady teď, že to pojmové myšlení, přinejmenším v té podobě, jak je nám vlastně známo, není jedině možné, nýbrž že je možné i jiné myšlení. A ne předpojmové, nýbrž buď jiné pojmové, nebo popojmové, ale prostě vyšší, další myšlení, které nepopírá, neupadá zpátky do těch stavů předpojmového myšlení, nýbrž je to myšlení nové kvality, které neztrácí nic z toho pozitivního, co přineslo pojmové myšlení. Tedy zejména neztrácí tu *distanci*.

Teď jsem se zakecal. Prostě že to dosavadní myšlení, jak je známe, není jedině možné, nýbrž že snad má a dokonce i musí mít alternativu, že musí být revidováno, přinejmenším relativizováno. To jsou také jisté zkušenosti, že třeba přestože ta Newtonova fyzika už neplatí, tak v jistých poměrech, v jistých okolnostech pořád ještě je dostatečně přesná z praktického hlediska, takže může být v pozemských rozměrech považována za platnou. Čili není úplně vyvrácena. A naopak ta nová fyzika, ta nová teorie se nesmí dostat tak daleko, že by se dostala do naprostého rozporu s tou dosavadní, nýbrž ona musí, přinejmenším pro ty pozemské poměry, svou aplikaci být blízká té dosavadní platné Newtonově fyzice. Čili vlastně ona do jisté míry tu Newtonovu fyziku v sobě zachovává jako jednu přibližnou variantu.

Takže i to nové myšlení, které očekáváme nebo o němž se domníváme, že musí přijít, dříve nebo později musí nastat, musí vypuknout, i toto nové myšlení nějakým způsobem musí zachovat to všechno pozitivní, co přineslo pojmové myšlení, ta epocha pojmového myšlení. Není možno to hodit přes palubu a začít jinde. Třeba to, jak *existencialismus* a filosofie existence, zejména *existencialismus*, *Sartrovský* třeba, jak hodil filosofii přírody, vůbec celou tu problematiku přírody za hlavu a jak se orientoval výlučně na *antropologii*. To je něco, co si filosofie nemůže dost dobře dovolit nebo nemá, nemůže, jako v epoše celé to je nepřipustné. Jednotlivý filosof může být jednostranný, to je celkem pochopitelné. Ale vždycky ta jeho jednostrannost musí dříve nebo později vyvolat nějakou kritiku a odpor a jaksi protipohyb.

Takže jestliže teď jedna z hlavních linií evropo-poznamenaného myšlení je filosofie existence a zejména *fenomenologie* – v rámci *fenomenologie* ta filosofie existence proniká, ale v podstatě je to založeno v té *fenomenologii* – a na druhé straně je to ta analytická filosofie, tak když porozumíme tomu, co tyto dva proudy nechávají spadnout pod stůl, čeho si nevšímají, co zanedbávají, tak můžeme odhadnout reakci příštích generací a příštích věků filosofů. Poněvadž nezbytně dojde ve filosofii k návratu, k znovuobjevení

a k návratu té tematiky přírodní filosofie, filosofie přírody, která byla vytěsněna vlastně z té tradice existencialistické. Zejména je to tam vidět, filosofie existence také. Třeba je příznačné, že u Heideggera nenajdete takřka stránku jakéhosi pozitivního pokusu o interpretaci toho, co přinášejí přírodní vědy. To všechno je zahrnuto do toho upadlého myšlení té *technovědy* nebo, jak by se to řeklo, *vědotechniky* nebo co.

Jiný hlas: No, příroda, jestli pomalu už nebudou ty další generace k tomu ještě techničtější?

Hejdánek: Pravda, pravda, no. Jenomže je právě vidět ten jinak motivovaný, odjinud motivovaný interes o přírodu, který stále vzrůstá, což samozřejmě bude mít filosofické důsledky.

A třeba sledování objevů moderní astronomie, astrofyziky, kosmologie... To je něco, na co Heidegger nemá absolutně žádné *sensorium*. Tam prostě nenajdete žádné styčné body. Právě tak, jako bylo možno aplikovat Heideggerovo myšlení na oblast, jako je psychiatrie – to Jirka Němec a Petr Rezek a jiní to tady ukazovali s Patočkou ještě, měli ty semináře a ukazovali to na těch psychiatrech, kteří se pokusili aplikovat tu metodu, ať už *fenomenologickou*, nebo přímo Heideggera, na takovou konkrétní oblast, jako je psychiatrie – tak nic takového nebylo provedeno a nemůže být po mém soudu provedeno, pokud jde o kosmologii.

Kosmologie u Heideggera okamžitě ukazuje k nějakým pramýtům. Ale v souvislosti s moderní vědou je tam cenzura, takřka propast, nejsou tam žádné mosty. To právě ukazuje, když si tohle uvědomíme, že nutně přijde hnutí, které toto obnoví.

Samozřejmě, i když si takto uvědomujeme, že je zapotřebí odstupů a reflexe – tedy odstupů od pojmového myšlení a reflexe pojmového myšlení v dosavadní tradici – tak to ještě neznamená, že jsme schopni to udělat. Máme tu obrovské problémy, jak to provést, protože myšlenkové prostředky, které máme k dispozici, jsou poplatné onomu pojmovému myšlení. My jakousi tuchou odhadujeme a *intuicí* se domníváme nahlížet, že je potřeba provést tu reflexi, tu skutečnou reflexi, jenomže zatím jsme nenašli místo, kam odstoupit a odkud by nový myšlenkový přístup byl možný.

To je hlavní problém současné filosofie. Současná filosofie už v mnoha svých vynikajících představitelích ví, že je třeba provést důkladnou revizi, kontrolu a kritiku celého dosavadního způsobu myšlení od samého začátku ve starém Řecku. A přitom ale nejsme schopni to podniknout, protože se nenašla vhodná perspektiva, ze které by se to ukázalo tím pravým způsobem. Zatím byla ta perspektiva vždy jen zdánlivá, zdánlivé to bylo s distancí, ve skutečnosti to bylo stále ještě poplatné tradici, a tudíž to nebylo dost nosné.

Já jsem to strašně protáhl, tak to teď, abychom to vůbec mohli dokončit, zkrátím. Pokusili jsme se tu ukázat nikoliv nárys nějakého nového systému – to není možné, ukázal jsem proč – ale některé momenty, které je třeba mít stále na paměti. Především, že poznání je vždycky poznáním v jisté situaci objektivně – situaci dějinné, společenské, v situaci poznání přírodovědeckého a tak dále. A zároveň je to vždycky poznání v jisté situovanosti. To znamená, že my jsme nějak situováni v oněch rovinách různých situací. Je to poznání, které je v situaci objektivně a které je situováno subjektivně.

Jenom pomocí můžeme omezovat a vymezovat pole svého zájmu a můžeme tak metodicky zjednodušovat jak situaci, tak situovanost. V moderní vědě to dělají právě tak, že si situace zjednodušují, omezují, vymezují, dokonce si vymezují i sám svůj obor. Dneska už neexistuje věda, existují jenom speciální vědecké disciplíny. Ale to je jen metodická záležitost. To můžeme udělat jenom na úvěr. Není možné se s tím spokojit jako s definitivním. Nikdy nesmíme zapomínat, že to je pouhé zjednodušení a má jen metodickou platnost.

Ve skutečnosti každá izolace jednotlivého problému či jednotlivého poznatku i určitého oboru musí být vposledu korigována a vyvážena příslušnou interpretací v širším, až nakonec nejširším kontextu. To je věc, kterou si filosofie musí sama uvědomit a soustavně připomínat dnešním vědcům. Situovanost musí být pochopena jako lidský pobyt ve světě a situace musí být pochopena jako svět. O nic menšího nejde. A tady je právě pravé místo filosofie. Bez filosofie se v tomto smyslu žádná věda nemůže obejít. Věda sama má vždy povahu speciální disciplíny, která *de facto* sama o sobě a o svých metodách nemůže dost dobře

vědecky uvažovat, poněvadž na to nemá příslušné metody. Žádná speciální věda se nemůže stát předmětem svého vlastního zkoumání. A to znamená, že věda vlastně, čím je vědecktější, tím je méně vědecká, by se dalo říct takovým aforismem. Speciální vědecké disciplíny ztratily schopnost vyvažovat a korigovat své výsledky, své poznatky poukazem k širším kontextům a interpretací svých výsledků v těchto širších kontextech. No a když to náhodou ta věda dělá, nebo ten vědec, tak to dělá diletantsky, protože ta věda mu to neumožňuje. Ta na to prostě nemá. A tedy nemají-li to ta věda nebo ten vědec dělat diletantsky, musí respektovat přístup a postup filosofický. To je věc, kterou jsem tady taky už říkal, kterou vždycky znovu zdůrazňuju, že největším nebezpečím toho překotného rozvoje nejrozumnějších vědeckých disciplín je ztráta *universa*.

Vědecké disciplíny si mezi sebe rozdělily *universum*, ale nikoliv beze ztrát. Velké části toho *universa* prostě padly pod stůl. Žádná věda se jich nechopila. Každá věda si vybrala jenom něco, ale jednak to už nedovedou poskládat zpátky v celek, a jednak z toho celku leccos spadlo pod stůl a nikdo se tím nezabývá a ani si toho nevšimne, že tady něco ještě zbylo. Tam má význam filosofie, která na to taky má a musí ukazovat. Ale to není jenom povinnost filosofie, nýbrž to je třeba, aby si uvědomovali vědci sami, že tady něco takového potřebují, že sami si to nejsou schopni zajistit.

Druhou věc nesmíme ještě zapomenout. Širší kontexty, o nichž právě byla řeč, nejsou jen myšlenkové, teoretické, nýbrž také a dokonce především praktické, životní. My jsme si dneska ukázali důležitost těch experimentů, ale tím to nekončí. Ty experimenty jsou pořád ještě jakýmsi výtažkem z té lidské praxe. Lidská praxe a lidský život je daleko širší záležitost a ty širší kontexty, k nimž je třeba odkazovat, jsou kontexty toho lidského pobytu na světě, pobývání na světě. Život lidský je životem na světě, ne v těch jednotlivých vydělených sférách.

A tady nám může hodně pomoci česká filosofická tradice. My jsme si tady ukazovali hlavně toho Rádla, ale už předtím jeho učitel Masaryk. Je známá věc, jenom to tady málo připomenou, že Masaryk byl přesvědčen, v *Konkrétní logice* třeba, že pravá věda není ta teoretická disciplína, nýbrž pravá věda žije tam, kde ta teoretická disciplína ukazuje, k čemu je dobrá v praxi. To jest věda žije jako praktická věda. Teoretická věda – on rozlišuje vědy teoretické a praktické – teoretická věda je jakýsi pomocný aparát, který se musí osvědčovat, ale ta pravda se nenajde v té teoretické vědě. Ta teoretická věda, to je jakýsi agregát myšlenkový nebo něco takového.

Ale ta skutečná věda, ta se ukáže, ta žije, ta ožije a prokáže se teprve tam, kde chemik je povolán, aby rozhodl, zda inkoust použitý k rukopisům Královédvorskému nebo Zelenohorskému odpovídá příslušným stoletím, nebo zda je pozdější. Tam je věda na svém místě. To teprve je věda. Všechno to ostatní je příprava. To musí být vypracováno, aby tohle mohl ten vědec udělat. Nebo když jde o to ukázat, zda platí nebo neplatí nějaká pověra, ať už nacionální o Libuši, nebo o Židech, že potřebují krev panny a takového. Prostě tam ta věda teď musí ukázat, co to pro ni je pravda na tom konkrétním případě a jak za tou pravdou stojí.

No tohle je obrovská věc, to nenajdete všude v myšlení i těch největších národů. A já mám dojem, že tohleto je odkaz, který musíme přenést dál do dalších generací, i když je neaplikovatelný v širokém měřítku dnes, tak z toho buď budeme žít, nebo nebudeme vůbec. Tedy ty širší kontexty nejsou jenom myšlenkové, teoretické, nýbrž také a především praktické, životní, a to konkrétně životní. Nejde jen o praxi ve smyslu experimentu, jak jsme o tom dneska mluvili. Nýbrž jde o praxi životní, celoživotní nasazení.

Každým poznatkem se chceme řídit, chceme ho vzít vážně, má nám takový poznatek pomoci orientovat se ve světě lépe a přiměřeněji, orientovat se v celém světě, orientovat se ve svém životě, který je pobytem v tomto světě. U každého sebeizolovanějšího poznatku a u každé sebeizolovanější teorie je třeba zkoumat jejich důsledky pro lidský život, ty vzdálené důsledky, které přesahují ten obor intencionálních předmětů, jímž se ta teoretická věda zabývá. Důsledky pro chování a jednání, v němž musíme ovšem dostát i celé řadě dalších úkolů, nejen to, co nám ta teoretická nebo praktická věda přináší. V tom životě musíme dostát celé řadě dalších úkolů, které před nás nejsou postaveny vědou. Tak

například, že se nesmíme zaprodat, že nesmíme připustit ztrátu své individuality, své cti, své oddanosti pravdě a tak dále. To před nás neklade věda, ta z toho žije stejně jako my. Noetické a etické či mravní problémy a aspekty se tu nejenom dotýkají, nýbrž přímo prolínají. Jestli jsme se něčemu mohli poučit u Rádla, je, že myšlenka, myšlení vůbec, nejenom proniká do každého vnímání, ale je tam i etické rozhodování, mravní rozhodování, tam patří do toho kontextu noetického. Nebo jak třeba Scheler, kterého jsme s některými četli ještě před mnoha lety, ukazuje, jak nesmírně důležitá je láska pro poznání. Že prostě takové jenom nezaujaté pozorovatelské poznávání prostě nepozná podstatu věci. Jak je nezbytné s láskou poznávat. To je v knížce *Řád hodnot*, také přeložené.

Tedy tohleto si musíme uvědomit, nejenom že to odrhování těch počitků je chybné, ale je chybné i to odrhování od těch nejširších kontextů. Prostě poznání není odděleno od lidského života. Člověk musí celým životem stát za tím poznáním, má-li to být pravé poznání, a naopak to poznání musí být zařazováno do nejširších kontextů. Když poznám pravdu, tak prostě není myslitelné, abych z toho nevyvodil důsledky pro celý svůj praktický život.

To znamená, za tím vším poznáváním je důvěra v jedinou pravdu, bez toho věda není možná. V jedinou pravdu, která spojuje všechny sféry skutečného světa i všechny aspekty lidského individuálního i společenského života tak, že dává některým lidským aktivitám smysl a jiným ho odpírá nebo odnímá. Nejsou jednotlivé pravdy v jakési pluralitě uložené lidem a my bychom je skládali postupně a přidávali k dosavadním pravdám nové, nově odhalené, nýbrž je jenom jediná pravda, k níž se nemůžeme ovšem dostat jinak než po rozmanitých individuálních cestách, praktických i myšlenkových. A to není tragédie, nýbrž to je naopak základna umožňující vzájemné porozumění a jakousi takovou tu nad... nadpojem ekumenicity v tom původním *oikumené*. Tedy ekumenicitu je jakási loajalita vůči těm druhým, kteří jdou jinou cestou, ale jsou zapálení pro stejnou pravdu jako já.

To vše se začíná ukazovat teprve ve chvíli, kdy je pojmové myšlení odhaleno ve své relativitě, pozitivní i negativní, a kdy se začíná otevírat nová cesta myšlenkového vztahování, intendování jak ke skutečnosti předmětné novým způsobem, tak ke skutečnosti nepředmětné, na kterou bylo zapomenuto, která spadla pod stůl v tom dělení univerza. A tady ovšem snad nejvýrazněji vyniká nutnost jakýchsi nových metafyzických, ovšem de facto protimetafyzicky metafyzických předpokladů poznání, respektive noetiky jako disciplíny, která se poznáním zabývá. Tak tohleto bylo takové věštění tak trochu, ale nějak jsem skončit musel a je to závěr letošního kursu. Tak teď si uděláme [nesrozumitelné].

Jiný hlas: Měl bych takovouto poznámku, jestli to Heideggerovo volání po tom jiném myšlení, *das andere Denken*, jestli u něj bylo nějak vypracováno, nebo v tom, že on z toho zapomenutí bytí právě učinil předmět své filosofie bytí, jestli v tom on viděl to *andere Denken*, nebo ne?

Hejdánek: On mluvil, pokud vím, tak mluvil o tom, že to, co teď můžeme dělat, že je jenom se učit písmenka toho nového myšlení. Už v té výslovné řeči o *Buchstabier-Übung*, že on nepovažoval to, co sám provedl, za to myšlení. Dokonce to jistě víte, že uvažoval o tom, že filosofie je u konce a že to, co půjde dál, už není filosofie, už tomu říkal právě *das Denken*, to myšlení.

Jiný hlas: Aby to jaksi nepůsobilo takovým dojmem, že tam dochází k tomu konci filosofie v tom smyslu, právě když se hovoří o těch alternativách, tak úplně takovým zářným příkladem je euklidovská geometrie, která byla prakticky potom pojata i do Lobačevského a platí pouze za jistých podmínek. A takovým způsobem se mění taky to myšlení pojmové, které by se mělo stát nakonec částí nějakého myšlení, mající svou platnost pouze za jistých okolností.

Hejdánek: Jenomže zatímco u té geometrie to tak je možné, tak ve filosofii to možné není, aby se součástí určitého myšlení stalo to jiné myšlení. To je dost dobře možné, tam právě ta integrita ve filosofii je jiného typu než hierarchického. U té geometrie je tam skutečně možné formulovat jakési obecné struktury geometrické, které, když některé hodnoty nabudou takových a takových pevných hodnot, tak z toho dostaneme tu geometrii tradiční euklidovskou. Ve filosofii tohle není možné, tam je potřeba to reinterpretovat. Samozřejmě, že to pojmové myšlení do toho nějak bude pojato, ale ne tak, že by zůstalo samo sebou, musí být reinterpretováno. Bez toho není možno se obejít.

Jiný hlas: No, je to taky hlavně způsobeno tím, že u té filosofie jde o obsáhnutí celku. Tady se hovořilo o tom, že třeba to *universum* si ty jednotlivé vědy vždycky z něho kousky vzaly a ten celek je vždycky mimo ně. Je vždycky dost velký problém vymezit, co to ten celek je. Často na tomto to selhávalo, i v tom, že obsahují celek. Právě ta *empirie* zase by měla sloužit k tomu, že by měla ukazovat, že ten celek v tom jistém myšlení není obsažen. Asi takovýmto způsobem. Takže vždycky jediné díky té *empirii* se přesvědčujeme o nedostatečnosti našeho konceptu.

Jestli opravdu... tady bych měl otázku v tom, jestli vedle toho pojmového myšlení nemůže být ještě jistý druh – jestli to nazvat taky myšlení, dejme tomu v uvozovkách nějaké myšlení – který by existoval nezávisle na tom pojmovém myšlení a právě jediné díky tomuto jistému uzávorkovanému druhu myšlení by nám umožňoval poznávat nedostatečnost toho pojmového myšlení. Ta zpětná interpretace toho pojmového myšlení, jak se tady o tom říkalo, je možná na základě nějakého impulsu nebo na základě něčeho. A to něco, na základě čeho je potom možná ta...

--- (1984-06-18 Poznání II (2) [LVH27VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Že by tam byl vždycky jenom takový, jako ty přímé setkání se s něčím, že a na základě toho přímého setkání by se potom prováděla, by se prováděla v tom pojmovém myšlení ta nová interpretace. Hejdánek: No vyčištění schůze seděná, já vím, ale já si nedovedu představit, jak by nějaké nové vyšší myšlení se mohlo obejít bez systematickosti.

To, že systém není cílem, to je obsaženo už v tom Masarykově postulátu, že věda je plná akce a při životě teprve v té konkrétní aplikaci v dané situaci na daný problém a tak dále, i v Gideově. Takže ten systém patří do té oblasti té nástrojové vybavenosti. Ale já si nedovedu představit, jak by bylo možno se bez systému obejít, i když ho budeme brát vždycky se vši se všemi výhradami a jako dočasnou záležitost a s vědomím omezenosti, protože jinak my nemáme. Je možný, že to myšlení, nějaký to budoucí myšlení si vymyslí něco jiného, ale to je absurdní takhle to říkat, když nemáme podklady.

Já si nedovedu představit, že by bylo možno odbourat systém nebo konstruování systému, protože to je to nový, s čím to pojmové myšlení přišlo a prostě bez toho nutně padáme zpátky do ideologičnosti a do mýtu a tak. Já si myslím, že ta korektura se musí provádět něčím jiným, no ale to jsem taky naznačoval, že to už víte. Mně se zdá, že základní chyba spočívá ne v pojmovém myšlení, které je založeno na distanci mezi skutečností, pojmem a intencionálním předmětem nebo světem skutečností, světem pojmů a světem intencionálních předmětů, že tam jsou distance a že se ty distance dají zcela přesně určovat. Tohle bych nikdy neodbourával. To je věc, která je nedocenitelná a tu je nutno zachovat.

Ale mně se zdá, že ta chyba spočívá v tom, že ty intencionální předměty byly v té tradici toho určitého pojmového myšlení konstruovány tak, že jsou vyňaty z kontextu. Zejména z času a prostoru. Že je potřeba tadyhle prostě ty pojmy namyslet trochu jinak a pomocí těch pojmů konstruovat ty intencionální předměty trochu jinak. Totiž například ne jenom jako předměty, nebo ne jako předměty. Prostě ta technika, jak se to dělalo, tu je třeba revidovat. Ale že bude i nadále potřeba pracovat se sférou intencionálních předmětů, i když možná už to nebudou předměty fakticky, budou to intencionální čert ví co, podměty nebo, to jenom tak házím, že, ale ne předměty v tom smyslu tradičním, že to je to, co je předměteno, předloženo, že to je před námi.

Že jsou určité skutečnosti, které nemůžeme předmětně takhle myslet a přesto je můžeme myslet, přesto se o nich můžeme domlouvat. Něco tohle se tam musí zapracovat. Poněvadž fakticky vedle toho předmětného myšlení v tom skutečném každodenním myšlení je spousta věcí, který tomu neodpovídají a my jsme s tím zvyklí pracovat, jenomže v takových rudimentárních podobách. Je to jakési přežitek čehosi, kterej se uplatňuje prakticky, ale ve chvíli, kdy začneme teoreticky myslet, tak to všechno zapomeneme. Naopak toto je třeba žít a přemyslet to tam.

Ale že by to bylo možný bez té sféry, té třetí sféry, že vůbec by se zrušila oblast intencionálních předmětů, to netvrdím. Že by se to obešlo bez těch konstrukcí těch velkejch systémů nebo těch velkejch staveb té intencionální předmětnosti, o tom si to taky nemyslím. Že by se to obešlo bez sledování těch pojmovejch souvislostí, logicejch souvislostí v té sféře pojmové a pojmového myšlení, si taky myslím, že to není

možné. Je tam potřeba provést jakousi revizi a nápravu, protože to bylo příliš zúžený. Je potřeba to rozšířit, dát tomu širší záběr, ale bude to muset zůstat.

Já aspoň si nedovedu představit. Je pravda, že podívejte se, kolik moderních filosofů, zejména toho typu té neanalytické filosofie, prostě všechno ostatní než ten neopozitivismus. Kolik těch nejrůznějších vědců, ale zejména filosofů, myslitelů té tradice *filosofie existence*, to znamená počínaje Jaspersem, Heideggerem a pokračujíc jejich žáky a tak dál, kolik se jich zabývalo otázkama umění, uměleckého díla. Heidegger se v celé řadě přednášek univerzitních věnoval básníkům, výkladu určitéch básnických konceptů, prostě toho doklady jazykového dolování, co v tom všechno je a tak dál. Nebo Jaspers, jak on se zabývá různými, třeba Leonardem da Vinci. Gadamer půlku svého tlustého spisu *Wahrheit und Methode* věnuje vlastně analýze uměleckého díla. Heidegger, to je fenomenální skutečně, dílko malý, ale arcidílo *Der Ursprung des Kunstwerkes*, o podstatě uměleckého díla, k čemu napsal interpretaci předmluvu Gadamer taky.

To je zajímavé tohle. Dalo by se to mnoho posuzovat. Jistý pandán je dokonce v té analytické filosofii, tam došlo k takové kuriózní věci, teď nevím, jestli to nespletu, jmenoval se Borem, van Borem ten teolog, kterej aplikoval analytickou filosofii na teologické problémy. Kuriozita. Že by řek, že to vůbec není možný. Napsal o tom knížku a nebyla tak docela teda nesmyslná, zas je to jako vždycky taková geometrická konstrukce omezeněma prostředky, ale má to svou zajímavost.

Čili tam je orientace zas taky na něco jiného, na hebrejský myšlení třeba.

Tak to je jednak filosofové se orientují na umění, na hudbu, to zejména, protože to myšlení hudební nebo myšlení muzikální teda není pojmový myšlení. Ono tam proniká, to samozřejmě, to je tak agresivní záležitost pojmový myšlení, to je jako kyselina sírová nebo fluorovodíková nebo co, prostě rozežírá všechno, pronikne všude, ale přece jenom je něco jiného, když je něco založeno na něčem, a nebo když to pojmový myšlení tam proniká jako rez, nebo jako cizorodý element, nebo jako žiravina.

Jiný hlas: Myslíte, že to je cizorodý element? Jako ať se vezme to umění jakékoli, tak bez toho, že ten člověk má své myšlenky, své pocity nějak zformované, tak bez toho není schopen vytvořit umělecké dílo. Hejdánek: Nevím, že nějak zformovaný, ale kde je řečeno, že to je vždycky pomocí struktur pojmových myšlení? V té hudbě se to osudově nedá prokázat, tam naopak všechno nasvědčuje tomu, že ten způsob myšlení hudebního je úplně jiné. A že tam dokonce ani, jaksi že je tak chráněný, že tam to pojmový myšlení prostě nepronikne a že musí zůstat za branama a jenom žvanit kolem hudby a o hudbě, ale do té hudby že se prostě nedostane.

Jiný hlas: Ale člověk s tou skutečností se setkává jedině skrze to pojmové myšlení, ne?

Hejdánek: Jo, no to jsme si říkali. A tím pádem jako... No, tady je otázka, s čím se setkáváte, když píšete novou symfonii. Ono to pozadí toho pojmového myšlení tam je, na který se musí... To je pravda, jenomže by bylo potřeba dokázat, jak se prosazuje v postupu té symfonie. Každopádně je to zpropadeně problematický. Ale my to můžeme dokázat dokonce na básnících. Básník se nějak vždycky trochu vymyká tomu myšlení filosofickému nebo tomu tradičnímu předmětnému nebo pojmovému myšlení. On myslí maloučko jinak. Samozřejmě že tam intervenuje to pojmový myšlení, dyť on vyrostl v té době a není možný se a přece je to cosi, co tam jde jako napříč a co někdy ho přinutí dokonce říct něco, co z hlediska čistě formálního hlediska toho pojmového myšlení je *nonsens*. A přesto my cítíme, že na tom něco je. Ostatně někdy se to dokonce institucionalizovalo tak, že dokonce filosofie sama toho používá, to nám tady ukazoval i Szilinka a ještě jeden další, teď si nevzpomínám, kdo tady mluvil o té metafoře. Tedy to metaforické myšlení není pojmové myšlení, nepochybně. I když je dodatečně vždycky znova doplácán do té kyticky pojmový, ale založeno je na něčem jiném. Je jenom adoptovaný.

Prostě a dobře, tenhle prvků se najde celá halda. A jsou filosofové, který si myslej, který věřej, že když není nic jiného a žádný nový myšlení nemáme, tak ten odstup si můžeme zařídit aspoň tak, že někde se zakopeme do nějakýho takovýho buď *reliktu* nějakýho mýtickýho archaického myšlení, nebo do nějakýho třeba do toho hebrejskýho myšlení, který je velmi *anti-diskurzivní*, nebo do myšlení básníků a nebo vůbec do myšlení umění a struktur, který se tam ukazují. A domnívají se, že aspoň tam najdou nějaký

malinký opěrný body, který jim dovoles ten odstup a přístup z nové perspektivy, z jiný roviny. No, jak se jim to daří, leccos se tím objevuje, to je pravda, ale není to dost radikální, je to furt málo, čekáme víc. No ale je to pokus, který je třeba brát vážně. Čili souhlasím s tím, co jste říkali, že tady vedle toho pojmového myšlení furt je ještě něco dalšího. Jenomže to pojmové myšlení je tak agresivní, že tomu nedá dost pokoje, že to nenechá dost růst. Takže si to bude muset asi tak, jako prostě člověk ničí přírodu, tak to pojmové myšlení ničí to myšlení v tom širokém záběru. Takže zůstávají tu a tam někde něco takové na vyplněných plochách, že zůstávají nějaký drobnosti tam. Jestli je možná nějaká rekultivace nebo jestli musíme napěstovat docela jiný kytky, abychom rekultivovali ty plochy, to je furt ve vzduchu, to je otázka. Jiný hlas: Ale vždyť ten člověk zatím není schopen se k tomu jiným způsobem vztáhnout, než skrze to myšlení. Dosavadní myšlení.

Hejdánek: To je na tom ta obrovská potíž, to já jsem teďka přirovnával k tomu, jako když... To není kumšt postavit na suchu loď, ale když vyjedete s lodí a najednou se vám to tam začne všechno rozpadat a vy potřebujete uprostřed oceánu tu loď přestavět, aby se nepotopila. To je situace našeho myšlení. My nemůžeme, není nikde přístav, my nemůžeme z té lodi vylízt, my na ní furt musíme bejt a přitom ji musíme přestavět.

Jiný hlas: Tam na samým začátku se mluvilo o tom, že tedy pojmové myšlení na rozdíl od toho nepojmového poskytuje možnost nějakého vyčerpávajícího způsobu uchopení té reality.

Hejdánek: Co možná nejtotálněji...

Jiný hlas: No, já jsem právě myslel, že to pojmové myšlení je abstraktní a vždycky tady existuje nějaké napětí mezi tou abstrakcí a tou totalitou té skutečnosti, takže vždycky je tam to napětí v podstatě nějak nepřekonatelné mezi abstrakcí. Takže vždycky je tam potřeba něco přidat. Mně připadá naopak, že spíš nějaké myšlení obrazné je spíš schopné uchopit tu totalitu, takže spíš by bylo řekněme vyčerpávající. Kdyby se náboženství vyjadřovala pojmově, tak by to nebyla záležitost, která by trvala nějak moc dlouho, protože ty pojmy se opotřebovávají. A právě tím, že se náboženství vždycky vyjadřují nepojmově, obrazným způsobem, tak myslím, že v tom je i ta životnost, zasáhnou spíš tu totalitu, z které potom ty pojmy dělají ty své abstrakce. Chtěl jsem říct, že já bych možná vyčerpávajícím svým způsobem implicitně, ne explicitně, viděl dřív na straně toho nepojmového obrazu než na straně toho pojmu.

Hejdánek: No, ale tak pak se musíme domluvit, co rozumíme tím vyčerpávajícím postižením. *Mýtus* přece nikdy nepostihuje vyčerpávajícím způsobem téma, nýbrž takovým takřka magickým, slovním poukazem, že: „hle, v tom to je, ta obrovská spousta“, a není to vyčerpané. To se v tom můžete brodit, můžete se do toho nořit, ale tam je to takové schéma. Byť živé, připouštím. Prosím vás, co vám které náboženství, řekněte mi téma, které jakékoli náboženství nebo jakýkoli *mýtus* nějak podrobně vyčerpává v detailu?

Jiný hlas: No, to já jsem právě zřejmě rozuměl jinak tomu slovu vyčerpávající. Vyčerpávající jako to, kde už nelze jít dál. Že v té abstrakci je vždy možno dál, kdežto v tom obrazu tam nelze jít dál, protože tam nejde o to jít někam dál, tam je to prostě hotové.

Hejdánek: Ale tak to připouštím, řekněme. Nejde o to jít dál, prostě je to pojmenováno. Ale co je na tom vyčerpávajícího?

Jiný hlas: Že jsme v kontaktu s tou totalitou a ta totalita je tedy vyčerpaná.

Hejdánek: Dobře, ale ta totalita nemá co dělat s vyčerpávajícím, s vyčerpáním. Naopak, abyste vyčerpával něco, co je velké, jednotné a tak dále, tak to musíte rozdělovat a musíte stanovovat, jaké jsou vztahy mezi těmi jednotlivými dílky a tak dále. To je vyčerpání, že? A o tom jsem mluvil, a to skutečně není možné jinde než právě v tom pojmovém myšlení. Žádné jiné myšlení, předpojmové nebo mimopojmové, zatím nedokázalo být tak vyčerpávající, aby z té velké stavby, z té velké konstrukce, kterou tady vytváří, aby dovedlo jaksi vyzužitkovat nebo v rámci té konstrukce, aby dovedlo využít jeden jediný detail tak, že to má vliv na celek, a naopak, že ten celek vykládá tak, že to má naprosto zjevné důsledky pro každý detail. Tohleto, já vím, že to samozřejmě vždycky je relativní vyčerpání, že vždycky, ať se to jakkoli udělá, tak vždycky se otevírají nové možnosti, že to nejde udělat tak, že se všechno... připouštím. Jenomže když se to srovná s veškerými těmi ostatními přístupy, tak to je nebe a dudy, to je nebetyčný rozdíl. Tam se

nevyčerpává nic, tam se tomu jenom dává k dispozici slovo a teď se něco říká, co má hloubku, ale co nemá detail. A tady naproti tomu obrovsky... Jeden jediný mýtický nějaký... jedno jediné *mythologoumenon*, které by dovedlo udělat to, co dělá třeba moderní kosmologie, když obrovskými refraktory zachytne nějakou okem vůbec nepozorovatelnou hvězdičku, nějaký zdroj světelný, chovající se velice *kuriosně*, a na základě toho vystaví celou novou kosmologickou teorii, protože to považuje za cosi tak zásadně nového, že to staví do nového světla celý ten dosavadní konstrukt, s kterým ta věda k tomu přichází.

To v mýtu neexistuje. Tam není možné zaměřit se na nějaký detail, rozpoznat jeho ještě větší detaily a najít jeho kontexty k tomu celku tak, aby se celý obraz celku změnil. To neexistuje. Ten mýtus zůstává tím, čím je. Tam když se mění, tak to není tímto metodickým způsobem. To jsem myslel tím vyčerpáním, že tam se v tom pojmovém myšlení může vyčerpat určitá omezená oblast takovým způsobem, že to má neobyčejně dosáhlé konsekvence pro vidění toho celku. Takže nemůže zůstat... Tam vždycky ten celek rozhoduje, právě to je totalita, tam se vždycky rozhoduje o tom detailu. Ten detail je takový, aby ten celek zůstal tím, čím je. Když mluvím o tom vyčerpání, tak je to právě, že vyčerpávám ten detail, ne že to pokrývá, ne že tomu dává celkový obraz, ale že se těmi detaily zabývám.

Jiný hlas: Já bych se jenom k tomuhle chtěl zeptat, jestli jsem to tak pochopil správně, že ta metafora nás spíš osloví, ale abychom zjistili, co v podstatě s sebou přináší a jestli je správná nebo není správná, tak tam právě musí přistoupit to pojmové myšlení, které potom s tou metaforou může pracovat. Protože ta metafora nebo jakýkoli obraz nebo jakékoli umělecké dílo nás pouze osloví, ale neřekne nám přesně tohle, támhleto. Ale jediné právě díky tomu pojmovému myšlení, když začneme provádět analýzu toho díla, tak potom můžeme zjistit, zda to dílo nějak odpovídalo skutečnosti nebo neodpovídalo skutečnosti. A že v tomhle by tedy byly ty dvě roviny: ta, kdy dochází k tomu oslovení nás, když se s tou věcí střetáváme, a druhá rovina je potom ta analýza té věci. A v tom potom taky spočívá ta vyčerpatelnost nebo nevyčerpatelnost, že to dílo, s kterým se setkáváme, je totalitní.

Jiný hlas: Ale pak je druhá věc, zda to jeho dílo, s nímž se setkáváme, zda dokonale vyčerpává ten obraz světa. O tom jsme schopni se přesvědčit jediné skrz pojmové myšlení, já se domnívám.

Jiný hlas: Já si myslím, že je problematické, jestli je tady nutné pojmové zprostředkování oslovení toho díla, řekněme uměleckého. Jestli není možné prostě nějaké naše ovlivnění, řekněme i v nějaké praktické sféře nebo etické, prostřednictvím nějakého naladění, nepojmového vyložení. Umělecké dílo, jeho smysl, to není podle mě nějaká idea, to je vždycky jenom v rámci nějakého základu nepojmového, určitého postoje ke světu, který určitým způsobem na nás přenáší, komunikuje mimo pojmy. Já si myslím, že specifická umění je v tomhle, ty pojmy jsou vždycky až potom v nějakém výkladu. Spíš bych řekl, že umělecké dílo nás může ovlivňovat i bez pojmového zprostředkování právě tím, že svým specifickým způsobem na nás přenese své vlastní ladění neboli ten nějaký základní postoj ke světu, který my nemusíme...

Jiný hlas: To nás ovlivní, a teď musíme zjistit, zda to ovlivnění nemůže být mylné. To můžou být emoce, které v nás vyvolají příjemné pocity a tak dále, ale to může být úplně zcestné. O tom se přesvědčit je jediné možné přes pojmové myšlení.

Jiný hlas: Ale co takové věci jako svědomí nebo nějaké *daimonion*? To také nejsou pojmové věci.

Jiný hlas: Ale svědomí nám není dáno, vytváří se v průběhu našeho poznávání. Právě díky pojmovému myšlení se svědomí dostává na vyšší úroveň. Přesvědčení o tom, zda je svědomí správné nebo není, musí být provedeno skrz pojmové myšlení. Jiným způsobem se k tomu nelze vztáhnout. Jak já můžu vědět, že moje svědomí je správné, co mi vlastně říká?

Hejdánek: Už to vlastně... Je nepochybně, že umělecké dílo na nás působí také jinak než pojmově zprostředkovaně. Hudba například vůbec nemusí být pojmově zprostředkována. Někdy to pomáhá porozumění, ale někdy nás to odvádí od toho díla. To, co všechno můžeme vědět o tom, jaké jsou souvislosti mezi polyfonií a [nesrozumitelné], nám může přispět, ale také nás může odvést od toho poslouchání a slyšení. To naladění, které přebíráme, když vnitřně rezonujeme s tím dílem, to jistě jde.

Jenomže náš život se nemůže odvozovat jenom z různých těchto naladění, protože tato naladění nejsou schopna náš život integrovat. To je základní věc. Existuje to, ale my to musíme... Je to prostě... Jednou je člověk laděn počasím třeba. Jednou je počasí takové, podruhé onaké. Podívejte, Mácha, jak v té *Jasně noci*... tam je člověk laděn obojí nocí, temnou i jasnou, je laděn do žalu.

Ale co to je vlastně? Kdy je přiměřené být naladěn do žalu a kdy do radosti? Vždycky, když přijde temná noc nebo jasná noc, tak do žalu? A když přijde den, tak do radosti? Člověk pak střídá různá naladění, ale kde je tam ta integrita? Vnitřní integrita. Tu integritu tam bez jakéhosi sjednocení jednak toho života, ale jednak i toho subjektivního prožívání a promýšlení, a tedy i toho myšlení pojmového, bez toho to prostě nejde, bez toho není integrita. Takže nepochybně jako prvek to v lidském životě je přítomno, ale není to prvek konstitutivní a zejména už ne prvek integrující.

Jiný hlas: Nálady a naladění, to je asi velice hierarchická struktura ve vědomí a těžko se to dá házet na jednu hromadu. Něco jiného je nějaká nálada... Třeba Heidegger, nechci argumentovat jmény, ale v té linii mystické je chápáno naladění jako určitý stav, který je specifický, ne tedy pouhá nálada. Když se člověk vyprázdní z pojmového vztahu ke světu, kdy ty pojmy určitým způsobem filtrují ten bezprostřední vztah a bezprostřední zkušenost, vyprázdní se ze svých předsudků a žádostí, tak k němu to jsoucno přistupuje v nějaké své původní předpojmové podobě. Ohlašuje se určitým totálním tónem. A to je právě to ladění. V tomhle si myslím, když tomu rozumíme, já bych neřekl, že to není integrující činitel, naopak, že to je to, co se vztahuje k té totalitě. Zatímco pojmy jsou abstrakcí. Nejsem proti pojům, ale spíš bych to viděl tak, že je tady nutná součinnost mezi něčím, co neustále vidí tu totalitu, a mezi těmi pojmy, u kterých vidím spíš tendenci k dezintegraci a k vypadnutí z toho základu.

Hejdánek: Jenom pracujete s tím slovem totalita. Kde tam tu totalitu vezmete? Říkáte v hierarchii – kde tam vezmete tu hierarchii? Nálada přijde, padne na vás a zase odejde a padne jiná. Kde je tady jaká hierarchie? Jak vy rozeznáte mezi tím, co je lepší nálada a horší nálada? nebo jako mocnější, pravdivější nálada, méně pravdivá, nebo *hierarchie* co do čeho? Do čeho? Do *intenzity* prožitku, nebo? No víte, vy se vůbec neobejdete bez nějakého toho posuzování a souzení a myšlení.

Jiný hlas: Já si nevím, co by on dal za *hierarchii*, asi v tom smyslu, jako například třeba Scheler tu knížku o hodnotách, a tam má prostě *hierarchii* určitých hodnotových rovin. Ty hodnoty, to je něco, co se vztahuje tedy víceméně k nějakému emocionálnímu životu. Já jsem to nečetl celé, takže si nebudu moct dovolit formovat, ale pokud o tom tak vím, tak asi v tomhle tom smyslu on tam dělá nějakou takovouto *hierarchii* pocitů, ladění a jim tedy odpovídajících hodnot, aniž je to samozřejmě děláno nějak pojmově, ale ta *hierarchie*, kterou on objevuje, je tedy jako *mýtus* v tomhle tom, je tam *strukturace* nějaká. Jsou nějaké vyšší roviny.

Hejdánek: No tam může být *strukturace* psychologická, dejme tomu, ale jaká další? To nestačí? Ono nestačí. Totiž prostě psychologické stavy přicházejí a uplývají a zas přijdou jiné, a jaká *hierarchie*?

Jiný hlas: To by psycholog potom řekl, že pojmy jsou také psychologicky vzato...

Hejdánek: No právě, ale to není pravda. To by řekl, když je nepoučen. Jenže jak je to s těma prožitkami? Totiž tam to taky je, tam absolutně není... vy říkáte, ani dostatečná *hierarchie* není ani v archaickém myšlení, v *mýtickém* myšlení. Jaká *hierarchie* tam je? Tam jenom něco se zdůrazňuje víc a něco míň, ale teprve *mytologizace* ukazuje, že jsou nějaké vztahy mezi bohy a že někteří jsou vládci a druzí musejí poslouchat, a když neposlouchají, tak jsou potrestáni a tak dále, takovéhle, ale to už je *logizace*.

Jiný hlas: Tak já jsem si myslel, že Lévi-Strauss, tak ten jako píše o tom archaickém myšlení jako o systému, který tedy k tomu účelu, ke kterému je tedy používán, je jako naprosto vhodný a logický tedy v uvozovkách. Že prostě ten totemický systém si tu nějak strukturuje svět a není to nějaké tedy *explikativní*, řekněme, ale prostě myslím, že co jsem o tom četl, tak to u člověka primitivního vnáší skutečně do toho světa řád, a ten řád takový, jaký on k tomu svému způsobu života potřebuje a který se mu osvědčuje v tomhle tom způsobu.

Hejdánek: No jistě, to je předpojmové myšlení, no ale je to nějaký způsob myšlení a není to jenom prožitek. Že ta *hierarchizace* tam je nějakým způsobem provedená. Otázka je, jestli my bychom s takovou

hierarchizací předpojmovou vůbec mohli nějak jako vystačit, nebo jestli by nám to vydrželo sebemenší chvíli, protože ta agresivita toho pojmového myšlení je příliš velká. Čili my tam každopádně nějak to musíme, i když se bráníme, tak to se bráníme zase pojmovým myšlením. Je charakteristické, že třeba vy tady zastáváte jakousi pozici, která představuje jakousi obranu před tou agresivitou tou pojmovou. A musíte to dělat pojmově. Jinak byste musel být zticha a jenom prožívat si soukromě svou náladu. Jiný hlas: To vy jste na to, co jsem jako říkal před chvílí, že nejsem proti pojmům, ale že spíš jde o tom vzájemném ovlivňování té pojmové a nepojmové...

Hejdánek: Mně jde jenom ještě o to, do jaké míry můžeme říkat, jak říkáš tady, služba té jediné pravdě, bez toho věda nemůže být. Měli jsme ryzí nepředmětnost, to čtvrté. Pojmové myšlení těchto bytostných určení těchto pojmů, když jsme to nedovedli ani nějak prostě vůbec limitovat, ohraničit, o tom vypovídat, blížíme se k tomu, není to ono, do jaké míry to pojmové...

Jiný hlas: No my jsme o tom mluvili.

Hejdánek: Mluvili. Ne že jsme jako vůbec ne. Když na to teď takhle vzpomínáš, tak na co bys vzpomněl? My jsme o tom poměrně dost mluvili, že? No, ale proč jsme to opustili? Poněvadž jsme si ukázali, že vlastně nemáme dost dobře myšlenkových prostředků k tomu, abychom to okamžitě nějakým způsobem *nedevalvovali*. Abychom to jaksi nesprovidili ten problém, abychom ho nesprovidili ze světa prostě proto, že nemáme příslušné myšlenkové prostředky, a tak ho hned převedeme na něco jiného, *redukujeme* a tak dále. Čili to jsme udělali teď ten velký okruh, který nám ukázal tu problematičnost toho dosavadního postupu, jednak teorie *noetické*, která je založená na vnímání. V pozadí furt jistě – nebo mělo být, já myslím, že jistě bylo, ale teď přemýšlím – mělo být, že například nepředmětnou skutečnost nemůžeme vnímat. Až do té úrovně, že nepředmětnou skutečnost nemůžeme předmětně pojmově uchopovat. Čili my jsme si ten problém otevřeli, ukázali jsme to tak, že to snad nezapomeneme, a teď zároveň jsme si ukázali, že nemáme prostředky, jak tam jít dál, jak s tím pracovat lépe. Co více s tím dá dělat? Já si myslím, že v dané situaci je to maximum, čeho jsme mohli dosáhnout. Že tedy víme, že něco elementárně důležitého – a to je tedy vlastně v tom závěru, i když to nebylo takto formální – něco elementárně důležitého pro celý svět a pro nás je tím myšlením, na které jsme zvyklí, neuchopitelné. A že když zůstaneme v rámci toho myšlení, tak nám to proteče mezi prsty, takříkajíc mezi myšlenkovými prsty. Prostě to nezachytíme. Čili my jsme si na jedné straně ukázali, že je tady cosi strašně důležitého, a za druhé, že když použijeme toho běžného myšlení, tradičního, tak že to nezachytíme, že nám to uteče, že nám uteče to rozhodující, to důležité. A proto taky to je ten motiv toho, proč hledáme jiné než to předmětné myšlení.

Jiný hlas: My jsme si také přece říkali to, že se naopak chceme naučit s tím předmětným myšlením pracovat takovým, že víme o tom nepředmětném, že vždy provází to předmětné, tak že se naopak chceme naučit pracovat s tím předmětným takovým způsobem, že přitom budeme pracovat s tím nepředmětným.

Hejdánek: Tak, to je ono. O tom jsme pak mluvili, o těch nepředmětných *intencích*. A že každý myšlení, ať děláme co děláme, má své předmětné i nepředmětné *intence*. My jsme se teď v celé té epoše dosavadní soustředili na ty předmětné *intence* a na ty nepředmětné jsme nedávali pozor. Nicméně když přihlídneme ke své řeči, my s tím počítáme. Jenomže ve chvíli, kdy to dáváme do teoretické nějaké roviny, tak odkrajujeme všechny ty nepředmětné *intence*.

My se teď musíme naučit – to je velmi správná připomínka, že jsme si říkali – to nepředmětné myšlení, nové myšlení nebude spočívat v tom, ono se nebude vyznačovat jenom tím, že je nepředmětné proti předmětnému, tam bude mnoho nových kvalit a jedna z těch kvalit je předmětnost-nepředmětnost. Prostě to nové myšlení nebude možné bez předmětných *intencí*. My nemůžeme myslet pouze nepředmětně. Vždycky naše myšlení je charakterizováno tím, že má předmětné i nepředmětné *intence*. My ty předmětné musíme pořád zaměstnat a musíme se naučit pracovat s těmi nepředmětnými. Zatím to neumíme. Zatím nevíme, jak to strukturovat, jak tomu dát nějakou pevnější formu, aby byla aspoň tak přesná, jako jsme se naučili v té sféře předmětných *intencí* a analýz.

Jiný hlas: To si uvědomujeme, ale v zásadě v celku s tím asi, že nepředmětnou skutečnost nevnímáme, poněvadž v dějinách byly osobnosti, které vnímaly nepředmětnou skutečnost. Myslím, když se podíváš do *Hradu nitra* té Terezie z Avily, nebo když nahlédneš k té Kateřině, tak tam skutečně tu nepředmětnou skutečnost

--- (1984-06-18 Poznání II (2) [LVH27VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: ...tu předmětnost, že i skrz tu předmětnost dokonale chápu, co sebou nese jako nepředmětné. Takovým způsobem lze o tom říct, že vnímám nepředmětně.

Hejdánek: To je myslím naprosto správné. Totiž vnímat znamená mít to před sebou.

Vnímat se dá jenom z vnějšku.

Tak dobře, nazírat, to nemusí být přede mnou, to může být ve mně, to může být v... Jak jsi řekl, to setkání. To setkání. Dobře, ale už v tom setkání je jedna věc a vnímání druhá. Například člověka, s kterým se setkám, toho nevnímám. Já vnímám jeho vlasy, barvu očí a tak dále, ale ne toho člověka. Toho člověka nevnímám. Jakožto toho jedinečného, s kterým jsem se spřátelil nebo naopak rozhádal a tak dále.

Toho nevnímám. To prostě je jistá hypotéza nebo jistá *hypostaze* nebo jistý konstrukt. Já si dělám jakýsi obraz o něm. Ale fakticky přes ten obraz já stále mám před sebou toho člověka, ale ne tak, že bych ho vnímal. Já vnímám jenom ten jeho vnějšek. Ale já přece jedním ne s tím vnějškem, nýbrž já jedním s tím člověkem, který je za tím vnějškem. To je podobně jako u toho obrazu, jenomže tady je to daleko ještě umocněnější. To je otázka terminologická, co to je vnímání. Když mu dáš takový ten nejširší význam, že to vůbec znamená nebo že nějakým způsobem se s tím setkám, tak pak ovšem to je něco jiného.

Jiný hlas: Takže nepředmětné myšlení budeme trénovat v příštím kole. *Mystické* vnímání je zvláštní, nejhorší ukázka pojmového myšlení tam vůbec nemá místo. Že s tím musíme nějak kontaktovat. O tom se špatně vypovídá, ale ten *Mistr Eckhart*, tyhle ty Janové, noci smyslů a noci... tam se něco vystupuje. Neohraničíme ani tady, když opustíme my to čtvrté, tu ryzí nepředmětnost, k tomu se dostáváme přes tu *noetiku* a podobně. Tak také nemůžeme. Oni pak se k tomu dostávali samozřejmě tím kontaktem.

Dalo by se říct, že to, o čem mluvíš, byla *empírie*?

Hejdánek: Zase záleží na tom, co se míní zkušeností. Celý problém takzvané náboženské nebo metafyzické zkušenosti spočívá v tom, že se propadá do jakési kaše nebo do bláta subjektivismu.

Náboženská zkušenost je cosi niterného, co nemá žádnou kontrolu. Prostě někdo může zakoušet slasti nebeské a přitom to je jeho soukromá záležitost a nemá to s ničím a s nikým co dělat. A jiný zakouší něco, co je svrchovaně důležité pro všechny, ne jenom pro něho, a on se cítí být povolán a taky skutečně je povolán, aby to těm druhým zvěstoval, zprostředkoval.

Mezi tím je jaký rozdíl? V rovině té zkušenosti není možný žádný rozdíl udělat. Tam ten termín zkušenost je velmi pofidérní, poněvadž ta zkušenost by měla umožnit tu kontrolu. Ale tady ta zkušenost je jakoby samosvorná, jenom ubezpečuje sama sebe, ale nemá žádnou kontrolu.

Jiný hlas: Ale kontrola je v tom, že kromě toho rozjímavého je činný. A když se vydala ta *Kateřina Sienská* do Avignonu nebo *Johanka z Arku*, když se vydala, tak tam byla pak už v té činnosti byla zkušenost i té verifikace, i toho setkání. Tam se dá vystopovat.

Hejdánek: Ano, je to možné, je to možné.

Jiný hlas: Právě z té činnosti. To nasazení pro tu jedinou pravdu, co tady chceme předvést. To je otázka, jak ta aktivita, skutečná aktivita, *praxis*, jak ta *praxis* vypadá a jak nám dovolí přístup kritický, analytický a jak nám dovolí interpretovat to, z čeho se zrodila, jaké jsou její zdroje a tak podobně. Je to dost specifická zkušenost, která na skutečné *empírii*, tak jak se ve světě děje, s tím nemá nic společného. Naopak tam to je pravá ukázka toho, jak teorie, jakési vhledy, přesahují, jak jsi o tom mluvil, jak působí na tu *empírii*. Já bych řekl, že to je klasická ukázka žádná *empírie*, naopak že všechno, co máme v nějaké teorii předem, tak to projektujeme do té *empírie*.

Poslouchal jsi to zvolání, Láďo, při tomto závěru toho poznání, tak vybízí také k té jediné pravdě, jak se můžeme dostat po těch individuálních cestách k této *ekumeničnosti* a podobně. Tam neslyšíš něco prorockého? Já tam slyším. A když si přečtu *Terezii z Ávily*, tak to tam také vystupuje. Vždyť ta ještě tam

může právě vycházet z nějaké té činnosti a ověřené si to můžeš historicky do určité míry, zda to bylo jenom nějaké přelítí emocemi nebo nějaké dojímavé zvnitřnění a pěstování si nějakého krasoducha religiozity.

Kdybych řekl takhle, *empirie*, v jakém vztahu je *empirie* k té situaci, kterou je svět? Že situace ke mně může promluvit, tomu bych věřil. To je do situovanosti, do mého pobytu. V situaci v tom světě.

Empirie... počkej, myslíš jako *empirii* vnější nebo vnitřní? *Empirii* jako zkušenost? Může být *empirii* tím, co nám přinese něco nového? Jistěže. Ve světě vědy to vykládáš věrohodně, ale právě v těchto oblastech se mi zdá, že to tak jako...

Hejdánek: No tak jednak jsem o tom nemluvil dost, ale to přece je jasné, že třeba určitý historický prožitek, zážitek třeba válečný. Určitý postoj může pozměnit charakter společnosti nebo národa. Prostě národ, který se jednou nebránil, tak nese na sobě jakési *trauma*, a národ, který se začal bránit a „projel to“, vedle toho, že nese také *trauma*, tak se k tomu může vracet – i když to projel – jako k jakési heroické složce vlastní historie, že? Tento prožitek historických událostí nebo jakéhosi něčeho, co se stalo, na čem ten národ měl aktivní podíl, ale co nebylo jenom produktem jeho aktivity, nýbrž do čeho byl hozen, do čeho se dostal, ať chtěl, nebo nechtěl, a teď pak musel něco si... Ten prožitek tohohle a zároveň toho, co v tom podnikl, ten proměňuje duši toho národa, nebo tak metaforicky řečeno. Takže prožitek, to je vždycky prožitek něčeho minulého.

Jiný hlas: Ale já uvažuji teď situaci, která ke mně hovoří teď, a tam mi může radit, co teď...

Hejdánek: Ano, pokud tomu rozumím. A zase teda, abych rozuměl, čím mě oslovuje tato situace, tak jsem jaksi vázán na to, kolik zkušeností z minulých oslovení mám. Čili v žádném případě mě nemůže oslovit člověk, který ke mně nemluvicímu osloví a já poprvé slyším slovo, tak mě nemůže oslovit takovým způsobem, abych já rozuměl, o co jde. Čili první člověk mluvící, který ke mně nemluvicímu přijde, mě nemůže oslovit. Ten jenom patří do celé dlouhé řady těch, kteří mě připravují k tomu, abych se konečně jednou naučil rozumět, co lidé říkají, a abych byl schopen také *eventuálně* odpovídat. Podobně je to se situací. Neexistuje situace, která by mě mohla oslovit poprvé v mém životě. Předtím musejí být nějaké zkušenosti s oslovováním situací dřívějších. A to zkušenosti i s mými omyly, jak jsem tomu špatně rozuměl a jak se pak ukázalo, že jsem tomu měl lépe rozumět a takovéhle věci, že? A pořád s rizikem, že se teď cítím osloven, a vlastně je to omyl. Nerozumím té situaci, rozumím špatně.

Jiný hlas: Já nevím, jestli mluvím k věci, ale mně se zdá...

Hejdánek: Mně se zdá, že je to k věci, ale já jsem dost dobře nemohl rozumět těm tvým poznámkám. Ta zkušenost, jako když jsi teď zdůrazňoval tu situaci... máš za to, že situace mě může oslovit bez ohledu na dosavadní zkušenost? To by byl nesmysl. Ale teď jde o to, co je to za zkušenost. Kde ji vezmu? To tam přece je prostě přítomno. To je tam přítomno prostě už jenom, když dešifruji, co ta situace je. To jest, když se k tomu vztahuji jako k jakémusi celku, který tady je, a nikoliv jako k jednotlivým složkám.

Čtvrt na jedenáct. Sakra. Vážení přátelé, děkuji vám za věrnost v obtížné, trošičku obtížnější situaci v posledním týdnu. No a tak příště už to nakonec nebude příliš vhodná situace pro uzavírání hovorů, čímž uzavíráme dneska, že? Po prázdninách začneme znova něčím, já nevím čím. Kdybyste měli někdo nějaký nápad, tak s ním přijďte, já si musím něco vymyslet. Já si myslím, že není důležité, že se na... například z *fenomenologie* jsme toho moc neudělali, pár poznámek, no ale stejně tohle nemůže být nikdy žádný kurz, který nějak vyčerpává téma, že? Jsou to spíš takové jako nápady a připomínky a jakési ukazatele další cesty, ke kterým navíc můžete mít kritický vztah a jakési povzbuzení k vlastnímu myšlení. Takže já nevím, snad najdeme něco nového. Já teď nevím, co. Kdybyste měli nápad, tak prosím vás dejte vědět. Jinak si budu muset něco vymyslet. Dobrá, takže jdeme domů, ne?